

Alguns aspectes de la indústria tèxtil canetenca

2a part- segle XIX

JOAN BALLART I CLOS

L'època pre-industrial

A començament del segle XIX es va anar imposant el nou sistema econòmic, el liberal o capitalista, que va portar tot un capgirament del món civilitzat. De fet, el nou sistema ja s'estava coent a França i Anglaterra des de feia temps i va significar el final de l'Antic Règim, amb la liquidació de les restes que encara quedaven del món medieval, alhora que s'introduïen els nous conceptes econòmics encara avui dia vigents. Tot això va modificar les formes de vida de la societat i els canetencs, com no podia ser d'altra manera, no vàrem quedar al marge d'aquestes grans

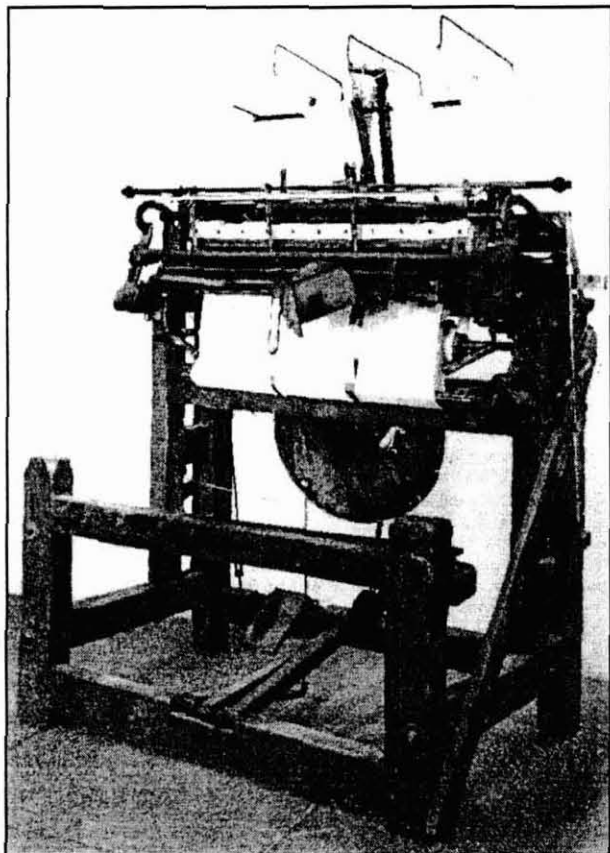
transformacions.

No va ser un canvi que es produís sobtadament; els dos sistemes van coexistir durant molts anys i per exemple, trobem que a començaments del segle XX, quan la majoria de fàbriques i tallers ja estaven mecanitzats, encara quedaven uns pocs artesans treballant amb romanalles, com alguns dels antics telers quadrats o algun corder girant a mà la maneta del seu torn per tal de fer les cordes de cànem a tot el llarg del carrer de la Caldeta. És l'època que podem qualificar de pre-industrial i que domina bona part del segle XIX.

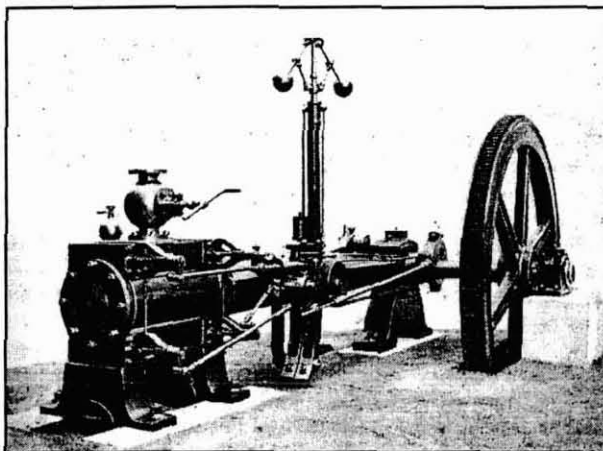
La força motriu

En principi, la força motriu utilitzada per a moure tota mena de telers era l'esforç del mateix teixidor i així va ser fins l'arribada de la Revolució Industrial que ens va dur el liberalisme.

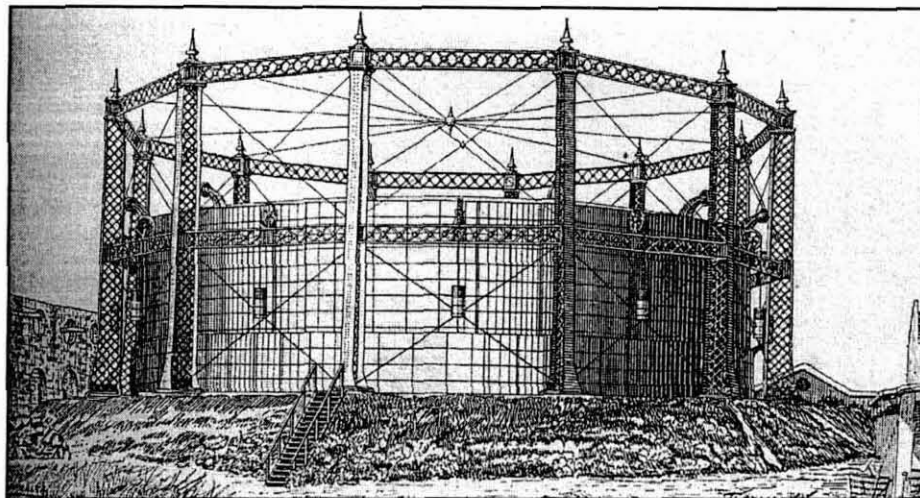
La Revolució Industrial, que havia començat a Anglaterra en el segle XVIII al voltant de la mineria i de l'energia del vapor, va arribar a Catalunya cap el 1830, introduint els nous conceptes d'economia de mercat, impulsat per l'elit de la burgesia, que es va convertir en la nova classe que dirigia la incipient

Teler quadrat manual de principis del 1800

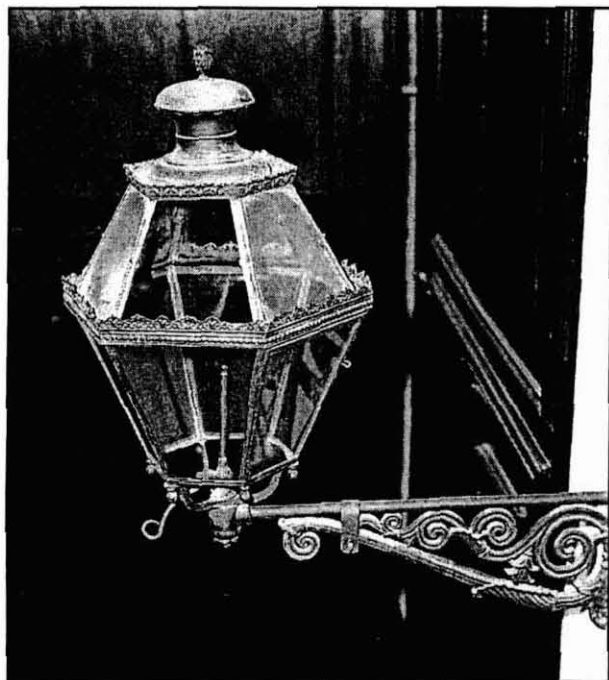
Màquina de vapor de l'any 1870

Gasòmetre de gas d'hulla

industrialització i el naixement de la classe obrera, necessària per a fer treballar aquelles màquines. Un primer pas per a alliberar el teixidor de l'esforç de fer funcionar la màquina, va ser aplicar la tracció animal, consistent en la força d'un parell de mules, que es passaven hores i hores donant voltes a una mena de sínia que feia girar l'engranatge per a donar moviment als embarrats i politges de la fàbrica. Aquest sistema fou bastant utilitzat a Canet i per exemple trobem en el "Diccionario" de Pascual Madoz que la filatura de Pau Roca disposava de 8 mules per moure les seves màquines, mentre la de Josep Prats en disposava de 4.

Aviat la tracció animal va quedar superada per les noves energies portades per la Revolució Industrial, com van ser el vapor i la hidràulica dels rius. Tant va ser així, que les grans colònies de filatura i teixits que

Fanal de gas d'hulla

es van muntar al llarg del Llobregat, Ter i Cardener van ensorrar moltes de les petites fàbriques de teixits a la plana, tant de Canet com de tota la costa, que no podien competir amb les grans fàbriques tèxtils (aquí podem veure com l'actual fenomen de la deslocalització ja es donava en ple segle XIX).

El 1870 és un any important per Canet, ja que és quan s'instal·la el primer vapor, el que vol dir l'inici de l'era industrial.

Efectivament, aquell any començava a funcionar la fàbrica nova de Jaume Sadó, popularment coneguda com el "Vapor Vell". Després trobem el "Vapor Nou" dels socis Carbonell i Susanna el 1899 i altres de més petits.

La majoria de vapors cremaven carbó, però per aquells anys va entrar una altra font d'energia: el gas d'hulla que s'obtenia de la destil·lació del carbó de pedra. El 1891 el gas arribava a Canet, canalitzat des de la fàbrica d'Arenys fins al gran gasòmetre del carrer de la Verge de la Mercè, on actualment hi ha l'aparcament municipal de l'estació, des d'on sortien les canalitzacions de distribució pels carrers de Canet. Els seus abonats el feien servir per a diferents usos, com per exemple l'Ajuntament l'usava per a l'enllumenat de carrers, algunes cases benestants se'l van posar per cuinar i alguna indústria per la caldera de vapor, encara que sembla que no va donar massa bon resultat pel seu baix poder calorífic.

El vapor com a força motriu, ja fos produït pel carbó o el gas, no va durar massa temps i aviat va perdre importància davant d'una nova energia que s'aniria imposant: l'elèctrica, encara que aquest tema ja queda fora dels límits del segle XIX que avui tractem.

La qüestió social

L'any 1840, amb l'acabament de la Primera Guerra Carlina i el triomf dels liberals, és quan es donen les condicions perquè l'incipient moviment obrer es comenci a organitzar per a la defensa dels seus interessos. Aquest moviment va començar al voltant de la principal indústria que llavors hi havia a Catalunya, la de teixits a la plana, amb l'Associació de Teixidors de Barcelona. Al cap d'un any, el 1841, ja trobem formada l'Associació de Teixidors de Canet quan demanen ajuda a les Associacions de Barcelona i Mataró degut a que els fabricants, assetjats per la crisi, els havien rebaixat el jornal; demanda que les Associacions de Barcelona i Mataró no van poder atendre pels greus problemes que ells també tenien.

De l'any 1830 al 1850

Fins el 1830 Canet estava encara a l'època artesanal. A partir d'aquesta data es comencen a donar senyals d'entrar a l'etapa pre-industrial, quan alguns petits fabricants decideixen que els minsos beneficis obtinguts els invertiran en l'ampliació del seu parc de maquinària. Precisament per aquell temps, Pascual Madoz va publicar el seu monumental "Diccionario" amb la situació general del país de l'any 1842. Això ens permet veure com estava el tèxtil canetenc, que ja comptava amb la presència d'unes quantes empreses ben consolidades. Pel seu interès, reproduïm algunes dades de forma resumida:

Filatures de cotó:

Hi ha la de Pau Roca amb 43 treballadors que fan funcionar 1200 fusos i la de Josep Prats amb 18 treballadors i 480 fusos.

Tejidos de puro algodón (teixits a la plana):

Salvador Vázquez, 39 telers i 55 treballadors.

Antoni Soler, 7 telers i 13 treballadors.

Salvador Pujadas, 3 telers i 5 treballadors.

Joaquim Forts, 9 telers i 14 treballadors.

Josep Masana, 79 telers i 101 treballadors.

Pere Esturi, 32 telers i 44 treballadors.

Pau Adroher, 6 telers i 10 treballadors.

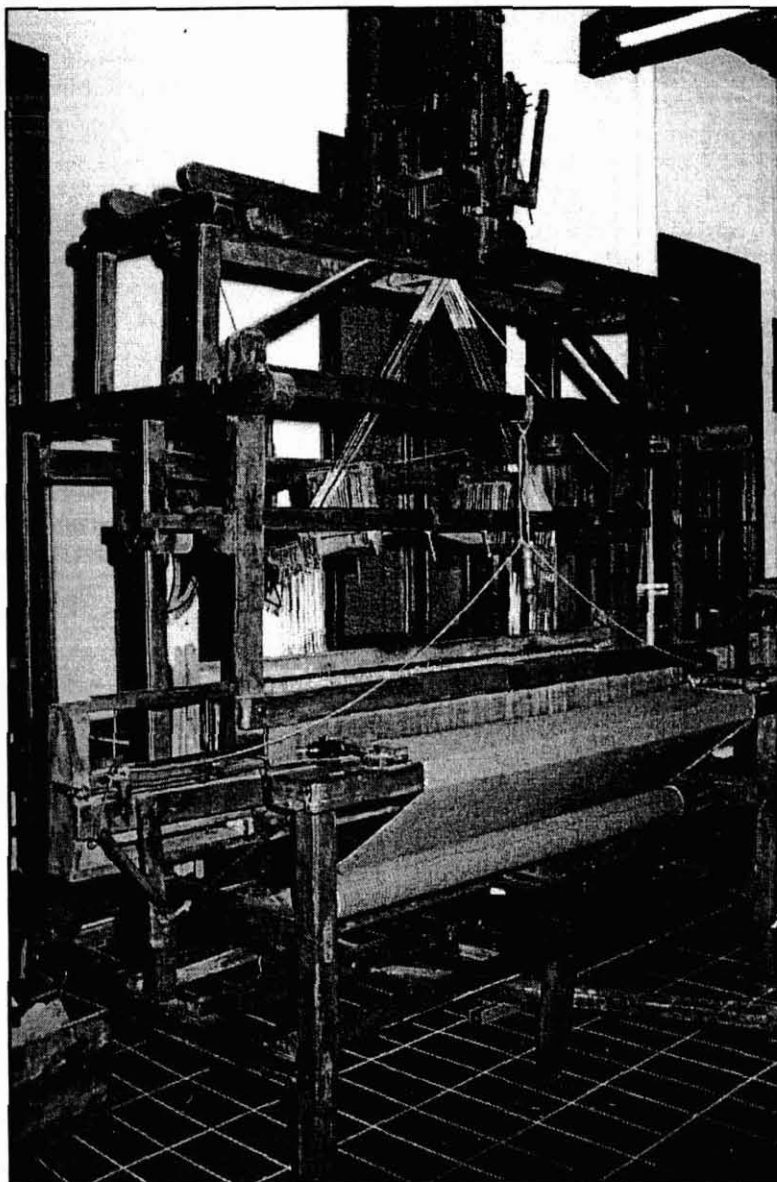
Gaspar Llauger, 5 telers i 8 treballadors.

Blai Llusà, 41 telers i 46 treballadors.

Dins d'aquest grup, veiem que són 9 fàbriques, amb un total de 221 telers i 296 treballadors, repartits entre 173 homes, 96 dones i 27 criatures. En la majoria de fàbriques, coincideix la quantitat de telers amb la d'homes empleats, el que és normal en aquell temps, quan cada teler era mogut per la força d'un teixidor. Però curiosament, a les fàbriques d'Antoni Soler i la de Blai Llusà, la coincidència és amb la quantitat de dones, el que vol dir que en aquests dos casos, cada teler era menat per la força d'una teixidora. Suposem que es tractava de telers petits, segurament de cintes.

Tejidos de algodón con mezcla de lino o cáñamo (teixits a la plana):

D'aquesta especialitat no dóna els noms dels fabricants, però diu que són 15, que sumen un total de 92 telers i que donen feina a 92 homes, 40 dones i 20 criatures.

Teler manual de teixit a la plana amb bancada de fusta

Artefactos de punto o telares de medias:

No dóna els noms ni la quantitat de fabricants, però diu que hi ha 86 "artefactos" i que donen feina a 154 treballadors. Aquests "artefactos" eren els telers quadrats, bàsicament tal com els havia inventat el reverend Lee dos segles i mig endarrere i es destinaven a fer mitges i mitjons.

Resumint les dades d'en Madoz, la situació del tèxtil canetenc era la següent: Filatures: 2 fàbriques amb un total de 61 treballadors i 1680 fusos - Teixits a la plana: 24 fàbriques amb 448 treballadors i 313 telers manuals - Teixits de punt: 154 treballadors i 86 telers quadrats.

Passem ara a veure les poques dades de l'Arxiu Municipal corresponents a la mateixa dècada i hi trobarem unes grans diferències amb les dades d'en Madoz. Tinguem en compte que les llistes municipals tenien una finalitat recaptadora, de manera que no ens ha d'estranyar que hi trobem a faltar moltes firmes que sabem que existien (aquells fabricants i artesans fugien com de la pesta d'apuntar-se a aquestes llistes):

Subsidi d'Indústria i Comerç 1846:

Pau Adroher. Carrer de la Torre, amb 14 telers.
Aquest any no hi consta cap més fabricant.

Matrícula Industrial 1849

Teixits a la plana:

Pau Adroher 14 telers

Domingo Massaguer 3 telers

Josep Esturi 23 telers

Salvador Pujades 2 telers

També hi consta la filatura de Josep Prats que ja hem trobat al "Diccionario". En canvi, no hi trobem cap fabricant de punt, encara que els 86 telers quadrats que havia comptabilitzat Madoz set anys abans no s'havien esfumat.

D'aquest conjunt de dades, sobretot les de Madoz, que són les més fiables, se'n pot deduir:

1er. La forta proporció de població laboral, amb 663 treballadors/es que treballaven a establiments tèxtils, sobre un total de 2794 habitants. Aquesta proporció en realitat seria molt més alta si hi poguéssim afegir els artesans que igualment treballaven al tèxtil, com alguns centenars de puntaires, els corders i els teixidors que es guanyaven un modest jornal gràcies a un teleret instal·lat a casa seva. No es disposa d'aquestes dades, però sens dubte, farien pujar a molt més d'un miler els treballadors del tèxtil.

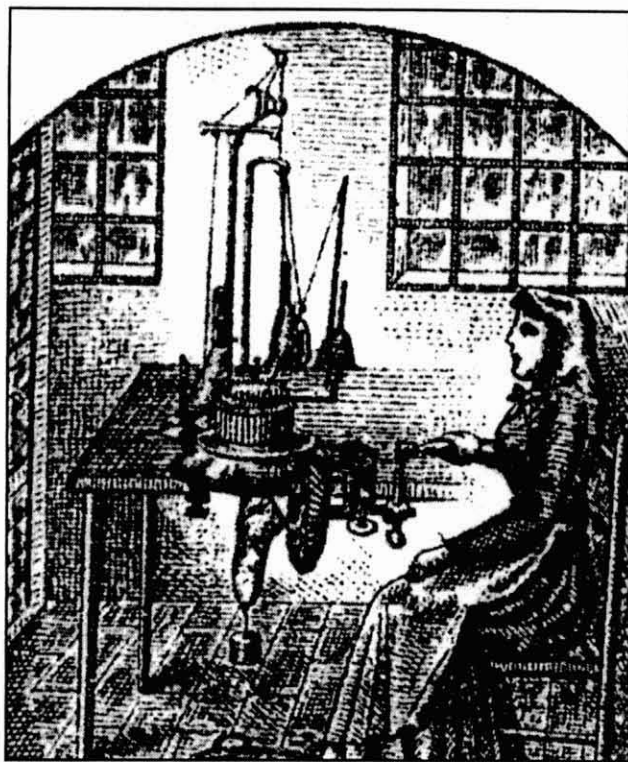
2on. El clar predomini dels treballadors dels teixits a la plana sobre els del punt. Més endavant el sector dels teixits a la plana anirà caient en crisi, mentre el punt agafarà una gran embranzida a partir de l'entrada dels telers rodons.

3er. El 1842 Canet estava en fase pre-industrial. La quantitat de fàbriques començava a ser notable i amb bastants treballadors assalariats. No era encara una situació plenament industrial, ja que el parc de maquinària estava format pels vells telers manuals, tant els de teixit a la plana com els de punt.

4rt. El fort empobriment que va experimentar Canet al segle XIX, com ho demostra la disminució del cens de població. Es va passar del relatiu benestar del segle anterior, basat en el comerç marítim amb tot el que això comportava, com la construcció de vaixells, el treball de les vinyes i l'exportació de vi i aiguardent, a la nova situació de la pèrdua del comerç colonial. Naturalment, no podem atribuir l'empobriment a l'entrada de la industrialització, sinó que la causa cal buscar-la en l'estat general del país que era deplorable. La indústria, en tot cas, va contribuir a pal·liar la situació i a que no empitjorés encara més.

La segona meitat del segle XIX

Malgrat la situació permanent de crisi que es va patir al llarg de tot el segle XIX, és en la seva 2ª meitat quan podem considerar que Canet entra a l'època

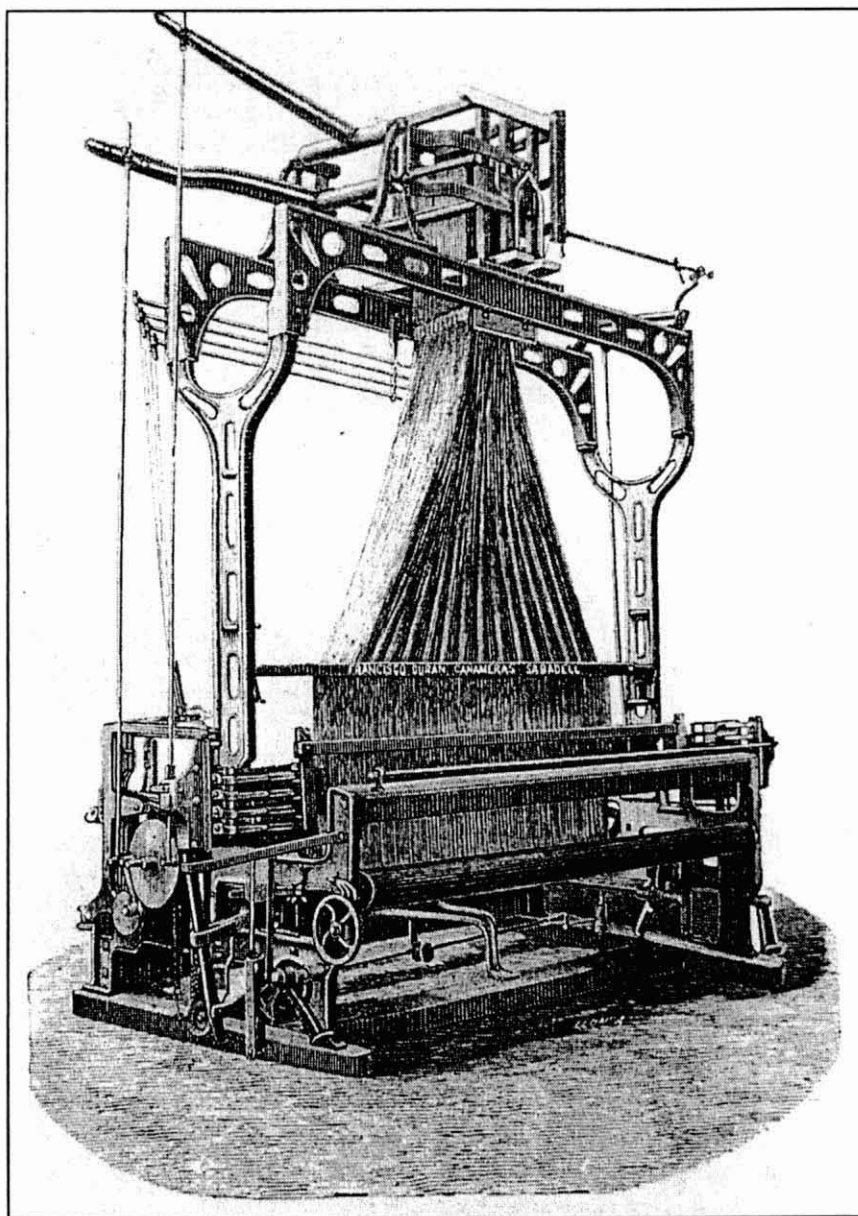

Teler rodó manual tipus colmena per fer mitges i mitjons

Industrial, amb la instal·lació de les primeres màquines de vapor. Els vells telers manuals de teixit a la plana es van substituint pels nous telers mecànics amb bancada de ferro colat i mecanismes Jacquard, accionats per la força del vapor.

En quant al gènere de punt, es produeix una transformació decisiva: es comencen a instal·lar els nous telers de fontura rodona, que s'havien començat a desenvolupar a França i Anglaterra uns anys abans i que ja s'havien experimentat suficientment, permetent unes formes de treball més efectives i segures. La seva configuració rodona, amb l'eliminació de temps morts, els permetia una productivitat molt més alta i disposar de molts mecanismes d'automatització. Aquests nous telers rodons aniran substituint els vells telers quadrats de bancada de fusta i enduent-se'n molts dels seus modestos artesans. Bona part d'aquests nous telers rodons encara eren d'accionament manual per mitjà d'una maneta, sobretot els de petit diàmetre, destinats a fer mitges i mitjons. Després, ja cap a finals del segle XIX, es van anar mecanitzant amb la força del vapor, el que va permetre que un sol treballador en portés uns quants alhora. El seu avenç era imparable, provocant la ruïna dels que encara teixien amb telers quadrats, que es van adreçar a les autoritats municipals per tractar d'evitar el que era impossible, aturar el progrés.

Un testimoni del temps ens el dona el professor Palomer, que transcriu un document dipositat a l'Arxiu Històric d'Arenys, amb la situació llastimosa de les fàbriques de Canet l'any 1885, signat per l'alcalde Miquel Clausell: "Filatura de Josep Prats, 22 operaris, 5 màquines i 3 animals per moure-les, fundació 1841;

Teler mecànic de teixits a la plana amb bancada de ferro colat

aquestes llistes tenien una finalitat recaptadora, pel que hi trobarem a faltar moltes firmes que sabem que existien:

Matrícula Industrial de 1850

Teixits a la plana:

Pau Adroher 14 telers de cotó - Cosme Munsant 31 telers de 6/4 i 29 de 3/4 - Mateu Serra 52 telers de 6/4 i 119 de 3/4 - Joan Galauchs 11 telers de 6/4 i 27 de 3/4 - Miquel Oms 13 telers de 3/4 - Miquel Pujades 6 telers de 6/4 i 13 de 3/4 - Bonaventura Alsina 6 telers de 6/4 i 37 de 3/4.

Els petits fabricants de punt aquest any també es van escapar de figurar a les llistes municipals.

Ara hem de fer un salt de mig segle per anar a la següent Matrícula, ja que la documentació municipal del període s'ha perdut:

Matrícula Industrial de 1899 a 1900

Teixits a la plana:

Jaume Mayolas 14 telers llançadora a mà (Buscarons) - Massaguer i Roig 2 telers mecànics i 2 a mà (Stma. Trinitat) - C. Casas i Bas 6 telers Jacquard i 12 a mà (Lledoners) - Nogués i Cia 20 telers Jacquard

a mà - Sala i Miralpeix 62 telers llançadora a mà (el Corral) - Mataró i Fills 10 telers Jacquard i 15 a mà (Lledoners) - Fills de Pau Ribas 3 telers llançadora a mà - Succ. de Joan Tomás Ballvé 4 telers llançadora a mà (Pinar) - Jaume Boix 2 telers a mà i 1 teler mecànic Jacquard (Pinar) - Claret i Calbetó 2 telers mecànics Jacquard (Pinar) - García i Llauger 4 telers llançadora a mà (Carretera).

Teixits de punt:

Ernest Cabot 4 telers rodons - Floris i Reynés 5 telers rodons (St. Domènec) - Carles Carbonell Sirés (Carlets) 7 telers quadrats (Xaró Baix) - Carbonell, Fornés i Cia 2 telers rodons i 2 telers quadrats (Gram) - Pau Fàbregas 5 telers mecànics rodons i 3 telers quadrats a mà - Josep Alberch 4 telers quadrats a mà (St. Jaume) - Carbonell i Susanna 11 telers mecànics rodons, 10 rodons a mà i 3 quadrats (aquell any 1899 es van traslladar a la nova fàbrica de la riera Lledoners) - Jover, Serra i Cia 3 telers mecànics rodons (St. Benet)

rendiment a un quart" - Teixits de Pau Adroher, 30 operaris i 30 telers, fundació 1840, rendiment en decadència - Teixits de Francesc Briera, 9 operaris i 6 telers, fundació 1839, rendiment en decadència". Segons el document de l'alcalde, en aquell any només hi havia 3 fàbriques en actiu i totes elles en crisi, pel que demanava ajuda a les altes instàncies. Suposem que exagerava una mica per tal de commoure les autoritats superiors i tractar d'obtenir alguns avantatges fiscals.

A les diferents llistes que fins ara han sortit i a les que anirem veient hi trobem evidents contradiccions, com l'absència d'alguns fabricants, adreces equivocades, etc., cosa que podem atribuir a la picaresca d'uns i a la descurada d'altres. Per exemple, ens estranya que en el document de l'alcalde Clausell no hi consti la fàbrica del "Vapor Vell", que era la més floreixent d'aquells anys.

Passem tot seguit a veure l'escassa documentació municipal de la 2ª meitat del segle XIX, recordant que

Edifici del «Vapor Vell»

- Custodi Marco 3 telers mecànics rodons (Gavarra).

Com podem veure dins del sector del teixit de punt, els nous telers rodons, quasi tots ja mecanitzats, dominaven la situació i havien substituït bona part dels antics telers quadrats.

Els pioners de la industrialització dels teixits a la plana

Dins d'aquest sector, el personatge decisiu va ser en Jaume Sadó. Anem a veure un resum del que en diu l'historiador Francesc Cabana en el llibre "Fàbriques i empresaris":

"Jaume Sadó era un fabricant barceloní que cap a l'any 1870 va decidir venir a instal·lar-se a Canet, degut a que la seva fàbrica del carrer de Sant Pau de Barcelona no disposava d'espai per a poder-se expandir i a Canet comptava amb l'experiència dels teixidors locals. Va fer bastir el gran edifici que hem conegut amb el popular nom del "Vapor Vell", situat al peu de la Carretera i començà a fer treballar els telers, moguts per una màquina de vapor de 60 cavalls. Sadó comptava prèviament amb un prestigi ben

guanyat per la qualitat dels seus teixits adomassats i al venir a Canet en va anar guanyant encara més, de forma que va decidir treballar amb el nom comercial de "La Canetenca". L'any 1885 va traspasar el negoci a Josep Casals, que va mantenir el mateix nom comercial, així com la producció clàssica dels teixits adomassats i manteleria. El prestigi de la firma es va mantenir al màxim nivell, participant a la Exposició Universal de Barcelona de 1888 en la que va guanyar la Medalla d'Or. Finalment, l'any 1899, Josep Casals va decidir anar-se'n a establir a Barcelona i els dos-cents treballadors que hi havia es van quedar sense feina."

Per la nostra part, podem afegir que la fàbrica d'en Jaume Sadó, abans de la seva instal·lació definitiva al gran edifici del "Vapor Vell", va estar un temps modestament

instal·lada al carrer del Xaró Alt nº 2.

Després del tancament de la indústria d'en Casals, pel "Vapor Vell" hi van passar diverses empreses, igualment de teixits a la plana, com Bernadell o J. Crusellas, però no van tenir continuïtat. La seva nova activitat de gèneres de punt, sota el lideratge d'en Jaume Romagosa ja correspon al segle XX, per tant, ho deixarem per un altre dia.

La industrialització del gènere de punt

El procés de la seva industrialització va ser una mica peculiar, diferent de la resta de les indústries que llavors estaven naixent a tot Europa, segurament degut a les dimensions més petites de les empreses del punt i a la seva forma de treball, que s'assemblava més a la clàssica artesanía que no pas a l'estil de la gran indústria. A la 2ª meitat del segle XIX i com dèiem abans, el procés d'industrialització del punt va venir marcat per la substitució dels vells telers quadrats manuals pels nous telers rodons.

Els capdavanters d'aquest procés a Canet van ser alguns dels hereus directes de l'època pre-industrial

del segle XIX i són els que van marcar el camí que després seguien molts altres fabricants. En primer lloc hem de destacar en Joan Carbonell Paloma i els seus socis la família Susanna. En Carbonell havia nascut a Canet l'any 1862. Era un experimentat coneixedor de l'ofici, format ja de petit pel seu pare en Carles Carbonell Sirés (Carlets) a la fabriqueta que aquest tenia al carrer del Xaró Baix, equipada amb 7 telers quadrats. Separat del pare per raons familiars i casat amb Nativitat Reverter Missé, de bona posició econòmica, s'establí pel seu compte cap el 1882, posant alguns telers a l'eixida de casa seva del carrer Ample nº 36, negoci que va anar prosperant.

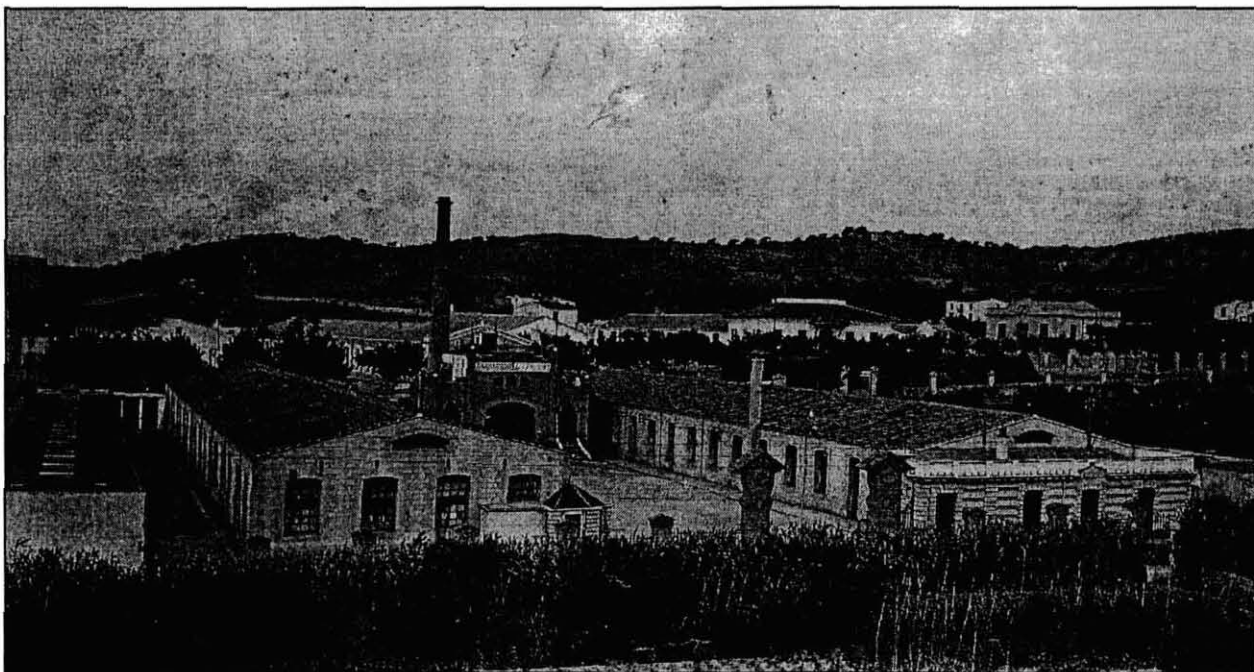
Els Susanna eren una família benestant vinguda d'Igualada, formada per en Jaume Susanna Feliu, la seva esposa Anna Serra i els fills Jaume, Josefa i Frederic. Havien vingut a viure a Canet cap el 1872, al C. Ample nº 30. El seu protagonisme és marginal i ve del fet d'haver estat socis d'en Carbonell els anys pioners de la industrialització.

Havien establert una bona amistat amb en Carbonell, relació començada per raons de veïnatge i el 1890 decideixen associar-se formant la raó social Carbonell, Susanna i Cia. La nova empresa s'instal·la a la casa del carrer Ample nº 37, propietat dels Susanna i conduïda per en Carbonell, aposta decididament

Susanna disposaven de la majoria del capital de la societat. Els fills Susanna (el pare ja feia 5 anys que havia mort), s'associen llavors amb el banquer Ferrer d'Igualada, formant la nova raó social Susanna i Ferrer, que va durar ben poc, del 1902 al 1906, ja que el banquer Ferrer va fer fallida i va arrossegar la flamant fàbrica que es va haver de posar a pública subhasta, perdent-hi els Susanna bous i esquesques i tornant la fàbrica a mans d'en Carbonell. La continuació de la història ja forma part del segle XX, per tant, ho deixarem per un altre dia.

Com a curiositat, podem afegir que a la que va ser la primera seu de Carbonell i Susanna, C. Ample nº 37, uns anys més tard, el 1906, s'hi va instal·lar el primer cinematògraf de Canet. A la seva façana, avui dia encertadament restaurada, hi destaca la sòlida porta forana, de fusta treballada, amb les inicials JS de Jaume Susanna.

Quatre anys més tard de la formació de la firma Carbonell, Susanna i Cia, naixia una altra empresa, que amb el curs dels anys arribaria a tenir la projecció més dilatada i transcendental com cap altra empresa ha tingut a la història de Canet. Ens referim naturalment a la Jover, Serra i Cia, fundada el 1894 pels germans Isidre i Tomàs Jover Sellarés junt amb en Francesc Xavier Serra Font.

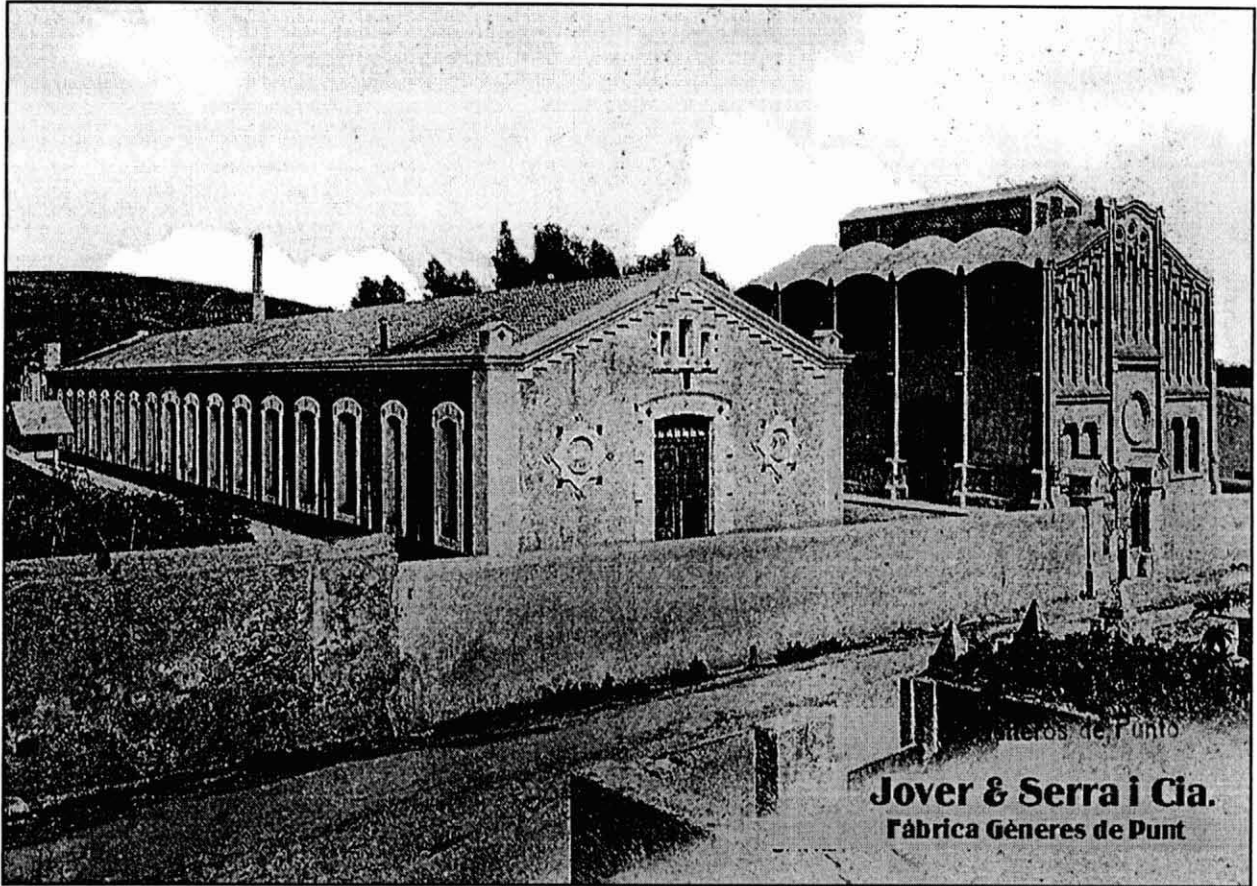

El Vapor Nou, la fàbrica d'en Joan Carbonell Paloma

per la nova maquinària que es va imposant, el teler rodó. El negoci va bé, el local es queda petit i amb la intenció d'expandir-se compren un tros important de l'horta d'en Mora, el situat entre la riera de Lledoners, el carrer d'en Mora i el futur passeig de la Misericòrdia. El 1899 es traslladen a les noves instal·lacions que han encarregat a Puig i Cadafalch (recomanem llegiu l'estudi que en fa en Carles Sáiz en el Sot de l'Aubó núm. 18, pàg. 40-43). Com a epíleg de la participació dels Susanna, podem dir que el 1901 parteixen peres amb en Carbonell i aquest ha d'abandonar, possiblement degut a que els

Els tres eren fills de famílies canetenques de soca-rel, joves d'entre els vint i els vint-i-vuit anys, amb empena, les idees clares i ben avinguts. Varen començar modestament a l'edifici del carrer de Sant Benet propietat de la senyora Rosa Sellarés, mare dels germans Jover i que al mateix temps era el domicili familiar dels Jover.

Els tres socis es repartiren les responsabilitats, encarregant-se els germans Jover de la fabricació com a bons coneixedors de l'ofici, que havien après del seu pare, Isidre Jover Lavera - bon mitjaire i bon

Fàbrica de Can Jover, Serra i Cia.

músic, compositor i fundador de l'orquestra dels Quirretes - mentre en Serra amb el seu tarannà encantador i obert es cuidava de les vendes. Va ser tot un èxit i amb la intenció d'expandir-se, al cap de pocs anys van comprar un bon tros de l'horta d'en Mora, el situat entre la riera del Pinar, el carrer d'en Mora i el futur passeig de la Misericòrdia. Com ens diu el Dtor. Marià Serra en el seu Dietari - germà del soci Francesc X. Serra - l'any 1900 celebraven la coberta de la imponent nau central de la nova fàbrica. Mentrestant continuaven treballant atapeïts al carrer de St. Benet. El trasllat a la gran nau central de la nova fàbrica projectada per Lluís Domènech i Montaner, no és fins el 1903. Cal no confondre, com hem vist en algunes publicacions, l'autoria de la nau central, obra d'en Domènech (pare), de la que no en queda res degut a les reformes i ampliacions que se l'hi han fet, amb la de l'edifici destinat a oficines i magatzems, obra d'en Pere Domènech i Roura (fill) inaugurat el 1910. Aquest edifici modernista conserva en bona part la seva vistositat, a despit de les desgraciades reformes que se l'hi han fet. La continuació de la història ja seria endinsar-nos massa en el segle XX, per tant ho deixarem per un altre dia.

Conclusió del segle XIX

El segle XIX finia amb una situació semblant a la de l'acabament del segle anterior. Si llavors s'havia

perdut bona part del comerç colonial i de l'imperi americà, el XIX s'acabava amb la independència del poc que n'havia quedat d'aquell imperi, com Cuba, Puerto Rico i Filipines i un desencís i crisi generalitzada a tot l'Estat.

De totes formes, no tot va ser tan negatiu. El retorn de molts americans que havien fet fortuna va portar una injecció de diners que va fer rutilar moltes coses. Així es va veure com moltes activitats que s'havien quedat ensopides al llarg de tot el segle XIX, entre elles la construcció o la transformació en regadius de les hortes, es començaven a posar en marxa i tot això, junt amb la industrialització que anava agafant una forta embranzida, va permetre anar passant el tràngol.

Joan Ballart i Clos

Documentació:

"Del teler quadrat al teler rodó" de Jordi Palomer i Pons
 "Diccionario Geográfico, Estadístico, Histórico" de Pascual Madoz
 "Fábricas i empresarios" de Francesc Cabana
 Arxiu Municipal de Canet. Matrícula industrial.
 Empadronaments
 Arxiu Parroquial de Canet. Llibres de Bateigs, Matrimonis i Òbits
 Dietari del Dr. Marià Serra